

KONRAD MAJCHRZYK

UNIwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

konradm2@interia.eu

Wpływ Wydziału Administracyjnego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na władzę sądowniczą w latach 1956–1975. Wybrane problemy

Głównym założeniem artykułu jest zamiar przedstawienia, jak Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej za pomocą Wydziału Administracyjnego wpływał na działalność oraz kontrolował szeroko rozumianą władzę sądowniczą. Prokuratora oraz sądy dla PZPR stanowiły bardzo często priorytet. Komitet Centralny przekazywał do organów władzy terenowej w kraju ściśle wskazówki w jaki sposób należy sprawować nadzór i kontrolę nad wymiarem sprawiedliwości. Organem, który z ramienia KW PZPR zajmował się sprawami sądownictwa i prokuratury był Wydział Administracyjny. Bardzo często instruktorzy pracujący w nim, dokonywali ocen i analiz kadry sędziów i prokuratorów. Tym samym mocno ingerowali w skład osobowy sądów i prokuratur na terenie województwa lubelskiego.

Słowa kluczowe

PZPR, monopartia, komunizm, KW PZPR, Komitet Wojewódzki, Wydział Administracyjny, wymiar sprawiedliwości, władza sądownicza

Celem niniejszego tekstu jest ukazanie kwestii kontroli szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości na terenie województwa lubelskiego poprzez Wydział Administracyjny Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Przy doborze źródeł skupiam się wyłącznie na archiwaliach przechowywanych w Archiwum Państwowym w Lublinie. Po przeanalizowaniu materiałów można wskazać, że historycy zajmujący się kwestiami wymiaru sprawiedliwości pomijają Archiwa Państwowe w swoich kwerendach. Opierają się przeważnie na archiwach Instytutu Pamięci Narodowej, gdzie znajdują się informacje dotyczące interesujące nas problematyki. Jeśli chodzi jednak o funkcjonowanie PZPR to tutaj nieocenionym miejscem są Archiwa Państwowe, gdzie są przechowywane archiwalia partii komunistycznej. Warto podkreślić, że Komitety Wojewódzkie PZPR wytworzyły olbrzymie ilości materiałów, które dotyczą pracy wymiaru sprawiedliwości. Przydatność tych źródeł nie podlega dyskusji. Wśród archiwaliów można

znaleźć dokumenty, które przedstawiają nowe aspekty funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w PRL. W ciągu kilku ostatnich lat znacznie wzrosła ilość prac poświęconych mechanizmom funkcjonowania PZPR. Wypadałoby przynajmniej zaznaczyć kilka znaczących pozycji Mariusza Korejwo¹, Dariusza Magiera², Diany Maksimiuk³, Piotra Osęki⁴, Patryka Pleskota⁵ czy Tadeusza Rutkowskiego⁶.

Tak zwany zjednoczeniowy Kongres PPR i PPS obradujący od 15 do 21 grudnia 1948 roku, zapoczątkował w kraju szereg zmian na płaszczyznach politycznej, ekonomicznej i społeczno-kulturowej. W myśl artykułu 29 statutu nowo powstałej Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej czytamy: „Do pracy nad wprowadzeniem w życie uchwał władz partyjnych w poszczególnych dziedzinach Komitet Centralny powołuje jako organa pomocnicze odpowiednie wydziały”⁷. Powołany do życia Wydział Administracyjny zajmował się następującymi zagadnieniami „administracją publiczną, wymiarem sprawiedliwości, NIK, gospodarką komunalną, radami narodowymi”⁸. Wśród działań jakich podejmowano się w Wydziale znajdowały się również „porządek publiczny, służba zdrowia, opieka społeczna straż pożarna”⁹. Wśród kompetencji jakie posiadał „prowadził również (wydział) bieżącą działalność polityczno-organizacyjną”¹⁰. Oprócz wyżej wymienionych zadań pomagał rozwiązywać bieżące problemy innym instancjom i organizacjom partyjnym, dbał o poprawne i prawidłowe wdrażanie uchwał płynących z Komitetu Centralnego. Poza tym zajmował się przygotowaniem rozmów z kandydatami i członkami partii jak również tzw. doskonaleniem pracy partyjnej i upartyjnieniem kadr. Ze swojej pracy i działalności był rozliczany przez dwa ciała KW: Plenum oraz Egzekutywę. Pierwszymi pracownikami byli: „przewodniczący Wojewódzkiej Rady Narodowej, wojewoda lubelski oraz prezydent miasta”¹¹.

¹ M. Korejwo, *Próba systematyzacji podstawowych ogniw PZPR na podstawie olsztyńskiej wojewódzkiej organizacji partyjnej*, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja” 2012, nr 1.

² D. Magier, *Podstawowe organizacje partyjne w systemie biurokratycznym Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej* [w:] *Dzieje biurokracji*, t. 4, cz. 2, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Radzyń Podlaski 2011.

³ D. Maksimiuk, *Wydział Administracyjny KW PZPR w Białymstoku w okresie stalinowskim*, [w:] *Więcej niż partia. PZPR a polityka, gospodarka i społeczeństwo 1948–1990*, red. A. Dziuba, B. Tracz, Katowice – Warszawa 2017.

⁴ P. Osęka, *Miejsce plenum Komitetu Centralnego PZPR w systemie politycznym PRL w latach siedemdziesiątych*, „Studia Polityczne” 2009, nr 29.

⁵ P. Pleskot, *Trudna sztuka kierowania nauką. Wydział Nauki i Oświaty KC PZPR wobec Polskiej Akademii Nauk*, [w:] *PZPR jako machina władzy*, red. D. Stola, K. Persak, Warszawa 2012.

⁶ K. Zawadka, *Informacja i koordynacja – Wydział Organizacyjny Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie w latach 1948–1956*, [w:] *Dzieje biurokracji na ziemiach polskich. Sympozjum Dziejów Biurokracji*, t. 3, cz. 2, red. A. Górak, K. Latawiec, D. Magier, Radzyń Podlaski 2010.

⁷ W. Jankowski, *Ustrój władz, zadania i struktura aparatu wykonawczego KC PZPR w latach 1948–1990 (zarys problematyki)*. Część 1, „Teki Archiwalne”, 1996, t. 1(23), s. 22.

⁸ K. Madej, *Egzekutor czy strateg? Rola wydziałów administracyjnych KC i KW PZPR w państwowym wymiarze sprawiedliwości w latach 1956–1970. Ustalenia rekonesansu archiwalnego*, [w:] *Więcej niż partia. PZPR a polityka, gospodarka i społeczeństwo 1948–1990*, red. A. Dziuba, B. Tracz, Katowice-Warszawa 2017, s. 120.

⁹ W. Jankowski, *op. cit.*, s. 22.

¹⁰ W. Janowski, *Organizacja, kancelaria i zawartość akt Wydziału Administracyjnego KC PZPR (1948–1990)*, „Teki Archiwalne”, 2000, t. 5 (27), s. 23.

¹¹ K. Zawadka, *Komitet Wojewódzki PZPR w Lublinie 1948–1956. Struktura – ludzie – mechanizm funkcjonowania*, Lublin 2014, s. 59.

Postalinowska „odwilż” przyniosła w historii sądownictwa PRL pewien zwrot, który przejawiał się głównie w próbie odzyskiwania zaufania społeczeństwa do wymiaru sprawiedliwości. Zdaniem Jerzego Jodłowskiego¹², który bardzo ostro skrytykował sądownictwo, „należy zlikwidować błędy przeszłości i stworzyć trwałą gwarancję praworządności na przyszłość”, przywrócić „wiarę w sprawiedliwość” oraz „przywrócić autorytet sądownictwu”¹³. Jednym z pierwszych kroków, prowadzącym do zmian, „było pozbawienie Henryka Świątkowskiego stanowiska ministra sprawiedliwości”¹⁴. Jego miejsce zajęła Zofia Wasilkowska¹⁵. Zmiana na stanowisku ministra sprawiedliwości przyczyniła się do dalszych zmian personalnych w resorcie sprawiedliwości, „w kwietniu 1956 roku został odwołany wiceminister sprawiedliwości Cieśluk”¹⁶, jak również wicedyrektor Departamentu Nadzoru Sądowego oraz dyrektor Zarządu Zakładów dla Nieletnich. Jednym z najważniejszych elementów, przywrócenia zaufania do wymiaru sprawiedliwości była niezawisłość sędziowska, która „stanowiła wówczas fikcję”¹⁷, sądownictwo było podporządkowane władzy partyjnej.

Ważnym elementem „odwilży” było wystąpienie premiera Józefa Cyrankiewicza podczas VIII sesji sejmowej w kwietniu 1956. Na forum sejmowym Prezes Rady Ministrów w swoim wystąpieniu poruszył kwestie związane z amnestią, traktowanej nie jako zadośćuczynienie, lecz jako dobrodziejstwa władzy: „W miarę postępu i rozwoju budownictwa socjalistycznego, w miarę umacniania się naszej ludowej państwowości, możemy załagodzić środki represyjne w stosunku do tych, którzy niegdyś, w okresie ostrej walki klasowej działali przeciwko rewolucji, przeciwko władzy ludowej”¹⁸. Według premiera osobom tym należy „umożliwić powrót do normalnego życia. Znajdują się oni już dziś w otoczeniu społeczeństwa, które potrafi ich lepiej wychować na dobrych obywateli”¹⁹. Następnym wystąpieniem było opracowanie ustawy o amnestii, którą sejm uchwalił pod koniec kwietnia 1956 roku²⁰. Obejmowała ona swoim zakresem przestępstwa popełnione przed 15 kwietnia 1956 roku, skupiała się głównie na przestępstwach politycznych (skierowanych przeciwko państwu) jak również na lżejszych przestępstwach pospolicznych. Amnestia nie objęła kar dla zbrodni faszystowsko-nazistowskich winnych zabójstw i znęcania się nad ludnością cywilną tj. „zbrodni zabójstw dokonanych na ludności w interesie okupanta”²¹. Ciekawym jest fakt, że amnestia różniła się „odmiennym sposobem traktowania przestępstw politycznych i pospolicznych”²². Całkowicie

¹² W latach 1949–1959 był przewodniczącym Zarządu Zrzeszenia Prawników Polskich, które wydawało od maja 1956 roku czasopismo prawnicze „Prawo i Życie”.

¹³ D. Maksimiuk, *Rok 1956 w Polsce. Sądy, prokuratury, prawo karne*, Białystok 2016, s. 61 i n.

¹⁴ *Ibidem*, s. 66.

¹⁵ Zofia Wasilkowska – członek ZNMP, w 1945 roku wstąpiła w szeregi PPS a później PZPR. Od marca 1949 do stycznia 1953 roku była zastępcą kierownika w Wydziale Kobięcym KC PZPR.

¹⁶ D. Maksimiuk, *Rok 1956 w Polsce...*, s. 68 i n.

¹⁷ *Ibidem*, s. 75.

¹⁸ *Ibidem*, s. 271.

¹⁹ B. Łukaszewicz, *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000, s. 26.

²⁰ *Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o amnestii*, „Dz.U.PRL” 1956, nr 11, poz. 57.

²¹ D. Maksimiuk, *Rok 1956 w Polsce...*, s. 272.

²² *Ibidem*, s. 272.

puszczone w niepamięć zostały przestępstwa z karą więzienia do lat pięciu²³, natomiast cięższe przestępstwa z karą pozbawienia wolności powyżej lat 5 „należało darować orzeczoną karą pozbawienia wolności do lat pięciu, złagodzić o połowę karą więzienia orzeczoną w wymiarze od pięciu do dziesięciu lat, złagodzić o 1/3 karą więzienia orzeczoną w wymiarze powyżej lat dziesięciu, zamienić karę dożywotniego więzienia na karę dwunastu lat więzienia, a karę śmierci – na karę piętnastu lat więzienia”²⁴. W niepamięć zostały puszczone lżejsze przestępstwa pospolite. PZPR dążyła do tego, aby jak najwięcej osób będących na emigracji powróciło do kraju, w tym celu w ustawie amnestyjnej zamieszczono przepis „o puszczeniu w niepamięć i przebaczeniu wszelkich przestępstw popełnionych w kraju lub za granicą obywateli polskich lub byłych obywateli polskich, którzy powrócili lub powrócą z zagranicy do kraju w ramach repatriacji do 22 lipca 1957 roku”²⁵. Kary dla tychże osób miały zostać darowane, tym samym krąg ludzi objętych amnestią uległ zdecydowanemu powiększeniu. Amnestia objęła blisko 400 000 osób, tym samym była to najdalej idąca spośród dotychczasowych: uwolniono skazańców, umorzono postępowania karne jak również uchylano wyroki.

Zjawiskiem równie istotnym jak amnestia, łączącym się z procesem „odwilży” była rehabilitacja osób niesłusznie aresztowanych i skazanych. W Prokuraturze Generalnej od maja 1956 roku zaczął funkcjonować zespół prokuratorów, który zajmował się sprawami, w których orzeczono wyroki za przestępstwa antypaństwowe. W Ministerstwie Sprawiedliwości od czerwca 1956 roku wnioskami, które do niego wpływały zajmowała się Komisja Rehabilitacyjna pod kierownictwem Maurycego Grudzińskiego. Rehabilitacja wykorzystana do zakończenia okresu „wypaczeń” w sądownictwie w najważniejszy etap weszła „po październikowym plenum KC PZPR w 1956 r. Wtedy to pierwszy sekretarz KC PZPR Władysław Gomółka zalecił zwolnienie wszystkich więźniów politycznych”²⁶. Wraz z napływającymi w dużej liczbie wnioskami o rehabilitację pojawił się problem sprawnego ich rozpatrywania, co przerodziło się w przedłużanie się całego procesu rehabilitacji, który wg. Prokuratury Generalnej miał zakończyć się już w wrześniu 1956 roku. Istotnym elementem, o którym warto wspomnieć, było zaniepokojenie opinii publicznej, która domagała się rozpowszechnienia danych z dokładnymi informacjami „na temat przeprowadzonej akcji rehabilitacyjnej, tym bardziej, że władze postulowały wprowadzenie jawności w sprawach publicznych”²⁷. Władza chciała jak najszybciej uporać się z akcją rehabilitacyjną przy jednoczesnym jak największym utajnieniu procesów, tak by opinia publiczna uzyskała jak najmniej informacji związanych z mechanizmem działania osób rządzących w okresie stalinowskim. Społeczeństwo odniosło się do akcji rehabilitacyjnej entuzjastycznie, uznając ją za konieczną oraz słuszną, „chęć zdjęcia z ludzi niewinnych piętna skazania niejednokrotnie

²³ Przewidziane w dwóch pierwszych rozdziałach dekretu z 13 czerwca 1946 roku o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa; dekrecie z 5 sierpnia 1949 roku o ochronie wolności sumienia i wyznania; dekrecie 26 października 1949 roku o ochronie tajemnicy państwowej i służbowej; dekrecie z 23 marca 1956 roku o ochronie granic.

²⁴ D. Maksimiuk, *Rok 1956 w Polsce...*, s. 273.

²⁵ *Ibidem*, s. 275.

²⁶ *Ibidem*, s. 284.

²⁷ D. Maksimiuk, *Rok 1956 w Polsce...*, s. 287.

za ciężkie przestępstwa przeciwko ludowemu państwu polskiemu i naprawienia wyrządzonych krzywd były istotnym elementem przywracania dobrego imienia wymiarowi sprawiedliwości²⁸.

W wyniku przemian politycznych w roku 1956, zakończyły się w Polsce prowadzone na masową skalę procesy polityczne. W oczach rządzących sądy pozostały jednak nadal narzędziami do osiągnięcia celów politycznych. Wraz z „odwilżą” w PRL pojawił się problem znacznego wzrostu przestępczości, przede wszystkim, takie zjawisko można było zaobserwować na płaszczyźnie przestępstw gospodarczych. Jak ustalił Krzysztof Madej „[...] w najczęściej wstępującej i powodującej największe straty kategorii przestępstw gospodarczych – kradzieży mienia społecznego – wszczęto w 1955 r. 82.827 śledztw, w 1956 r. – 86.621, w 1957 r. – 110.202, a w 1958 r. – 104.915 śledztw²⁹”.

Pod koniec 1956 roku „odwilż” i przeobrażenia w kraju poskutkowały likwidacją niektórych wydziałów w partii m.in. Wydziału Administracyjnego. Podczas posiedzenia Sekretariatu KC PZPR w lutym 1957 Wydział Administracyjny KC został zlikwidowany, a w jego miejsce utworzono komisje problemową ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego³⁰. Ponownie WA KC powołany został na mocy uchwały Sekretariatu PZPR w listopadzie 1959 roku. Siłą rzeczy wydarzenia w Komitecie Centralnym w niedługim czasie zostały wdrożone również w Komitetach Wojewódzkich. W Lublinie Wydział powstał na nowo w marcu 1960 roku, nadal istniała w nim Komisja do spraw Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego jako komórka doradcza³¹. Stosunki między Komisjami KW a Wydziałami KW w myśl §44 Statutu PZPR rysowały się następująco „KW i KP powołują jako swe organy pomocnicze odpowiednie wydziały i komisje³², przy czym Komisje stały na równi z Wydziałami. Było to rozwiązanie logiczne i proste, ponieważ około 70% członków wojewódzkich instancji partyjnych zaangażowanych było w pracę komisji i współpracę z wydziałami, dla województwa lubelskiego było to 97%³³. WA KW w Lublinie podlegał Wydziałowi Administracyjnemu KC PZPR. W przesłanych z Warszawy zasadach pracy i metodach działania Wydziału Administracyjnego KC PZPR, nadzór nad instancjami terenowymi został sformułowany w sposób następujący „Wydział [Administracyjny] utrzymuje systematyczny kontakt z wojewódzkimi instancjami partyjnymi poprzez wyjazdy w teren, udział w plenarnych obradach i posiedzeniach egzekutyw KW, Wydziałów i Komisji KW, poprzez stałą korespondencje zawierającą postulaty

²⁸ D. Maksimiuk, *Problem rehabilitacji w latach 1956–1957*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. 8, s. 231.

²⁹ K. Madej, *Prawo i wymiar sprawiedliwości PRL wobec przestępczości gospodarczej (1956–1970)*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej” 2006, nr 10, s. 144.

³⁰ Patrz: D. Maksimiuk, *Z działalności Komisji KC PZPR ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w 1957 r. Przyczynek do badań nad wpływem PZPR na wymiar sprawiedliwości*, „Miscellanea Historico-Iuridica”, 2015, t. 14, z. 2, s. 57–72.

³¹ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: KW PZPR), sygn. 3143, Wytyczne i instrukcje z KC 1960–62, Zasady pracy i metody działania Wydziału Administracyjnego KC PZPR, k. 12.

³² APL, KW PZPR, sygn. 3144, Informacja KC 1960–70, Informacja o pracy komisji problemowych komitetów wojewódzkich, k. 10.

³³ *Ibidem*, k. 11.

pod adresem instancji terenowych, sprawozdania i operatywne meldunki przysłane przez Wydziały Administracyjne KW do KC³⁴. Kierowników WA KW PZPR powoływała i odwoływała Egzekutywa KW w uzgodnieniu z KC PZPR.

Jednym z ważniejszych zadań Wydziału Administracyjnego było zajmowanie się szeroko pojmowanym wymiarem sprawiedliwości. W celu sprawowania „nadzoru” nad sądownictwem powołano sektor do pracy przy Wydziale, odpowiedzialny za wymiar sprawiedliwości. PZPR w celu zapewnienia względnej stabilności w kraju skupiała się na odpowiednim przeszkoleniu szeregów partyjnych praktycznie w każdej dziedzinie życia, między innymi w sądach. Gdziekolwiek na terenie województwa pojawiały się jakiegokolwiek oznaki zaniedbania czy nadużyć na stanowiskach sędziów czy prokuratorów. Tam interweniowali instruktorzy z Wydziału Administracyjnego, rzecz jasna w porozumieniu z KC. Dobrze ówczesną sytuację obrazuje fragment z uchwały Sekretariatu KC „Ostatnio miały miejsce fakty, świadczące o poważnych zaniedbaniach w pracy, stwierdzono poszczególne przejawy demoralizacji w tym aparacie (sądownictwa)... Wypadki te wskazują, że aparat sądownictwa nie jest otoczony dostateczną opieką...”³⁵. PZPR żyła w przekonaniu, że przy braku odpowiedniego nadzoru ze strony aparatu partyjnego dojdzie do przypadków demoralizacji wśród pracowników. Między innymi z tych powodów pracownicy Wydziału Administracyjnego często przygotowywali oceny kadry sądów czy prokuratorów.

W Uchwale Sekretariatu KC można również spotkać wiele negatywnych opinii o pracy Komitetów Powiatowych, które „zbyt rzadko utrzymują kontakt z wymiarem sprawiedliwości i to tylko w okresie poszczególnych kampanii politycznych i gospodarczych”³⁶. Podsumowano również pracę podstawowych organizacji partyjnych i poszczególnych pracowników.

W związku z wieloma licznymi „niedociągnięciami” zalecono, aby za pomocą Wydziału Administracyjnego KW zwiększyć kontrolę i nadzór nad jednostkami sądów i prokuratorów powiatowych jak i na szczeblu wojewódzkim. W kolejnych zaleceniach zwrócono uwagę na poprawę pracy z kadrami, dążono bowiem do zwiększenia upartyjnięcia w tychże jednostkach. Wśród wielu wniosków nie pominięto kwestii korupcyjnych. KC przestrzegał, aby instruktorzy podczas ocen i analiz zwracali uwagę na „warunki bytowe sędziów, szczególnie zwracać uwagę na właściwe warunki mieszkaniowe i nie dopuszczać do rozdzielania rodzin na dłuższy okres czasu...”³⁷.

Wpływ Wydziału Administracyjnego na sądownictwo przejawiał się również poprzez dobór odpowiednich ludzi na stanowiska ławników ludowych. Formalnie ławnicy ludowi wywodzili się z wszystkich grup społecznych. Takim działaniem PZPR dążyła do tzw. „umocnienia ludowego charakteru sądów”³⁸. W praktyce

³⁴ APL, KW PZPR, sygn. 3143, Wytyczne i instrukcje z KC 1960–62, Zasady pracy i metody działania Wydziału Administracyjnego KC PZPR, k. 12 i n.

³⁵ APL, KW PZPR, sygn. 3142, Uchwała Sekretariatu KC PZPR o wysoki poziom moralno-polityczny aparatu sądownictwa i prokuratury, k. 247.

³⁶ *Ibidem*, k. 248.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ APL, KW PZPR, sygn. 3143, Wytyczne i instrukcje z KC 1960–62, I-szy Sekretarz Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Lublinie. W sprawie wyborów ławników ludowych, k. 46.

ławnicy odgrywali bardzo istotną rolę w procesach sądowych w PRL, „poprzez instytucję ławników komuniści nasycali sądy ludźmi sobie oddanymi lub dyspozycyjnymi i wykorzystywali ten element do celów propagandowych pod hasłem demokratyzacji sądów”³⁹. Czynniki społeczny urosł do dużej rangi w wymiarze sprawiedliwości w kraju. Ówczesna władza podkreśliła to ustawą z grudnia 1960 roku regulującą proces i zasady wyboru ławników ludowych jak również ustalającą jej obowiązki i prawa⁴⁰, oraz ustawą z lutego 1960 o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych⁴¹. Dodatkowo 5 lat później zadania ławników określiło rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości, w którym m.in. „ławnikiem, mogła być osoba posiadająca obywatelstwo polskie korzystająca z pełni praw publicznych i obywatelskich praw honorowych, ukończyła 26 rok życia. Ławnikami nie mogły być: osoby zatrudnione w sądach, w prokuraturze oraz osoby zajmujące stanowiska związane ze ściganiem przestępstw; osoby, które wchodziły w skład organów, adwokaci i aplikanci adwokaccy; duchowni; żołnierze w czynnej służbie wojskowej oraz funkcjonariusze MO i Służby Więziennej”⁴². Warto podkreślić fakt, że każdy ławnik mógł utracić swój mandat, który wygasał w momencie prawomocnego wyroku. Rada narodowa była uprawniona, aby odwołać ławnika, którego również wybrała.

W celu utrzymania tzw. doskonalenia pracy partyjnej Wydział Administracyjny KW współorganizował z KC kursy dla sekretarzy i instruktorów Wydziału, pracowników POP sądów, prokuratur na szczeblach wojewódzkim i powiatowym. Podczas kursów poruszano przeważnie sprawy związane z sytuacją polityczną, gospodarką, administracją i wymiarem sprawiedliwości, zwracając najbardziej uwagę, przy tym ostatnim, na „formy i metody oddziaływania organizacji partyjnej na podnoszenie poziomu pracy w tych organach”⁴³. Odpowiednie „przeszkolenie” partyjne było kluczowe dla PZPR, partia dążyła do jak największego tzw. upartyjnienia kadr.

Kolejnym przejawem wpływu Wydziału Administracyjnego na władze sądowniczą była kontrola pracy Wydziału Karno-Rewizyjnego Sądu Wojewódzkiego w Lublinie. Podczas posiedzeń Wydziału Administracyjnego KW PZPR dochodziło do narad, dyskusji, ocen i analiz poszczególnych spraw dotyczących pracy w aparacie sądownictwa. Jednym z poruszanych tematów było m.in. „uzupełnienie informacji na temat obsady kadrowej oraz jej postawę polityczno-zawodową”⁴⁴. Kolejny raz kluczowe informacje, które są poruszane to kwestie kadrowe. Można zaobserwować ciekawy proces, który miał miejsce wśród pracowników wymiaru sprawiedliwości. Sędziowie jak i prokuratorzy, na szczeblu wojewódzkim i powia-

³⁹ A. Lityński, *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2013, s. 52.

⁴⁰ Ustawa z dnia 02.12.1960 r. o ławnikach ludowych w sądach powszechnych, „Dz.U.PRL”, nr 54, poz. 309.

⁴¹ Ustawa z dnia 17.02.1960 r. o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych, „Dz.U.PRL”, nr 11, poz. 70.

⁴² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13.7.1965 r. w sprawie zakresu działania i zadań rady ławniczej, „Dz.U.PRL”, nr 34, poz. 221.

⁴³ APL, KW PZPR, sygn. 3143, Wytyczne i instrukcje z KC 1960–62, Tematyka kursu dla Sekretarzy POP sądów, prokuratur, komend MO, NIK oraz pracowników wydziałów administracyjnych KW PZPR, k. 77.

⁴⁴ APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Posiedzenie Wydziału Administracyjnego KW PZPR w Lublinie z dnia 03.06.1961, Temat posiedzenia: Praca Wydziału Karno-Rewizyjnego Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 73.

towym, zbliżający się do emerytury, byli niejednokrotnie typowani do ustąpienia ze stanowiska i oddelegowani na wcześniejszą emeryturę: „Jednakże trzech sędziów są już w latach emerytalnych i będą musieli odejść z Sądu. Fakt ten pociąga za sobą konieczność planowego zasilenia Wydziału nowymi ludźmi z uwzględnieniem wszystkich okoliczności jakie się wiążą z tym zagadnieniem”⁴⁵. W ich miejsce pojawiały się młode osoby, które niedawno ukończyły studia prawnicze i charakteryzowały się o wiele większą dyscypliną partyjną niż starsi pracownicy.

Na marginesie analizy chciałbym zauważyć, że większość przeanalizowanych przeze mnie materiałów dotyczących szeroko rozumianego wymiaru sprawiedliwości w swojej zawartości łączyła ze sobą prokuraturę i sądownictwo wraz z Milicją Obywatelską. Dopiero w późniejszych materiałach z przełomu lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych podejmowano próby oddzielenia w ocenach i analizach sądownictwa od MO, wstępnie na szczeblu podstawowych organizacji partyjnych działających przy wyżej wymienionych instytucjach.

Istotnym elementem pracy Instruktorów Wydziału Administracyjnego było ocenianie pracy partyjnej w Sądzie i Prokuraturze. Dla PZPR wymiar sprawiedliwości był bardzo ważnym elementem tzw. kształtowania społeczeństwa. Poprzez sądy, podległe partii stojącej na czele ustroju PRL, zamierzano wprowadzić odpowiednie zasady i dyscyplinę pracy. Dokonując oceny pracy partyjnej w sądach na terenie województwa dążono do ustalenia tego w jaki sposób funkcjonuje praca podstawowych organizacji partyjnych i jak wyglądają jej szeregi oraz to jak POP wdraża postulaty i zalecenia wynikające z uchwał KC PZPR. W ocenie skupiono się głównie na stopniu upartyjnienia wśród sędziów pracujących w województwie. W wyniku analizy można stwierdzić, iż tylko w samym kierownictwie Sądu Wojewódzkiego Partia posiada większość. Jeśli chodzi o tzw. upartyjnienie kadr, to na 5 członków tegoż kierownictwa 3 pochodzi z szeregów PZPR⁴⁶. Na innych stanowiskach tzw. „sieci organizacji partyjnych w sądach” na terenie województwa informacje płynące ze statystyk nie były jednak tak optymistyczne dla monopartii. Na terenie województwa lubelskiego w latach 60-tych istniało 17 Sądów Powiatowych oraz 4 Wydziały Zamiejscowe, tylko przy „dwóch instytucjach tj. Sądzie Wojewódzkim i Sądzie Powiatowym w Lublinie istniały samodzielne organizacje partyjne”⁴⁷. Co gorsza dla samego procesu tzw. upartyjnienia kadr w „2-ch Sądach Powiatowych /Radzyń/ Parczew/ i w 2 Wydziałach Zamiejscowych /Turobin, Międzyrzec/ nie ma w ogóle członków partii, a w 6 powiatach /Janów, Kraśnik, Lubartów, Łuków, Opole, Włodawa/ pracuje tylko po jednym członku partii”⁴⁸. W związku z powyższym we wnioskach Instruktorów Wydziału Administracyjnego KW PZPR najczęściej pojawiają się bardzo negatywne stwierdzenia pod kątem POP, ich zdaniem „stopień upartyjnienia zarówno w Sądzie Wojewódzkim jak i sądach powiatowych, mając na uwadze rolę sądów w rozwoju ustroju, jest

⁴⁵ *Ibidem*, k. 73 i n.

⁴⁶ Był to prezes oraz dwóch wiceprezesów, AP Lublin, KW PZPR, 3159 Oceny i analizy 1960–61, Ocena pracy partyjnej w sądach i prokuraturach województwa lubelskiego, k. 113.

⁴⁷ APL, KW PZPR, sygn. 3159 Oceny i analizy 1960–61, Ocena pracy partyjnej w sądach i prokuraturach województwa lubelskiego, k. 114.

⁴⁸ *Ibidem*, k. 114.

dalece niedostateczny⁴⁹. W związku z tym tak kluczowa instancja jak sądownictwo, nie była w stanie skutecznie wdrażać w województwie postanowień i zaleceń płynących z KC. W celu poprawy owej sytuacji zwróconą uwagę, aby usprawnić i przyspieszyć wprowadzenia przede wszystkim młodych „sympatyzujących” z partią pracowników, w miejsce zbliżających się do wieku emerytalnego bezpartyjnych sędziów oraz skupić się na ogólnej poprawie rozbudowy struktur partii. Są to rzecz jasna tylko wybrane wnioski i zalecenia, jednak najbardziej kluczowe dla rozwoju sądownictwa, i można powiedzieć najbardziej uniwersalne. Z lat wcześniejszych czy późniejszych podobne wnioski znajdowały się w podsumowaniach ocen. Co za tym idzie władze partyjne cały czas borykały się ze zbyt małym „upartyjnieniem kadr” w sądownictwie.

Nie mniej ważne było ocenianie samej kadry kierowniczej w sądach jak i prokuraturze, a tym samym bezpośrednie wpływanie na poszczególnych pracowników na stanowiskach kierowniczych. Wspomniane analizy nie odbywały się regularnie, można powiedzieć, że były dostosowane do aktualnych potrzeb społecznych i politycznych. Czasami instruktorzy dokonywali kilku ocen w roku, bywało również, że w konkretnym roku nie odnotowano potrzeby kontroli w jednostkach sądu czy prokuratury na szczeblu wojewódzkim czy powiatowym. Było to głównie uzależnione od posiedzeń Komisji w Wydziale Administracyjnym KW PZPR, w skład których wchodził pracownicy Wydziału Administracyjnego, kierownicy sądów i prokuratur jak również przedstawiciele z KC PZPR⁵⁰, oraz od posiedzeń Komisji Wymiaru Sprawiedliwości. Jak już wcześniej wspomniałem, skład Komisji Wydziałowych i Komisji Problemowych bardzo często się pokrywał, jeśli chodzi o ich członków⁵¹. Z materiałów poddanych analizie, można ustalić, że posiedzenia Wydziału odbywały się cyklicznie, raz lub dwa razy w ciągu miesiąca. Ich natężenia związane było z ilością spraw, które winne być przedyskutowane na posiedzeniach. Głównie analizowano na nich oceny i analizy pracowników dokonanych przez instruktorów pracujących w Wydziale Administracyjnym.

Dla przykładu chciałbym przytoczyć jedną z nich, która miała miejsce 18 kwietnia 1963 roku w Sądzie i Prokuraturze Wojewódzkiej. Cykliczne oceny kadry kierowniczej tworzone były w oparciu o „akta osobowe, rozmowy przeprowadzone z Prezesem Sądu Wojewódzkiego, Prokuratorem Wojewódzkim sędziami,

⁴⁹ *Ibidem*, k. 115.

⁵⁰ Podczas jednego z posiedzeń obecni byli: Sekretarz KW PZPR w Lublinie, Instruktor Wydziału Administracyjnego KC PZPR, Prokurator Wojewódzki w Lublinie, Prezes Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, I Sekretarz POP przy sądzie Wojewódzkim, I Sekretarz POP przy Prokuraturze Wojewódzkiej, Instruktor Inspektoratu Kadr KW PZPR oraz dwóch pracowników Wydziału Administracyjnego KW PZPR; łącznie 9 osób. Zob. APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Protokół z posiedzenia Wydziału Administracyjnego KW PZPR w Lublinie z odbytego w dniu 13.V.1963 r., k. 178.

⁵¹ W posiedzeniu wzięli udział: Kierownik Wydziału Administracyjnego KW PZPR, Komendant MO województwa lubelskiego, zastępca Komendanta MO województwa lubelskiego do spraw Bezpieczeństwa, Prokurator Wojewódzki w Lublinie, Prezes Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, I Sekretarz KP PZPR w Kraśniku, Kierownik Urzędu Spraw Wewnętrznych, Przewodniczący Okręgowej Komisji Arbitrażowej, Wiceprzewodniczący Delegatury NIK, Instruktor Wydziału Administracyjnego KW PZPR, razem 10 osób. Zob. APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Protokół z posiedzenia Komisji Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego przy KW PZPR w Lublinie, odbytego w dniu 11.II.1963, k. 139.

i prokuratorami nie objętych oceną⁵². W skład komisji opracowującej ocenę weszły 4 osoby⁵³, z Sądu Wojewódzkiego oceniono 15 pracowników⁵⁴. Przy ocenie wzięto pod uwagę następujące czynniki⁵⁵. Na pierwszym miejscu w materiałach podsumowujących znajdujemy wzmianki na temat stopnia upartyjnienia wśród najwyższych hierarchią pracowników Sądu Wojewódzkiego tj. wiceprezesów. Z oceny wynika: „członków PZPR jest 4, ZSL 0, SD 2, bezpartyjnych 10”⁵⁶. Liczba 10 bezpartyjnych na 16 sędziów łącznie stanowiła dla partii komunistycznej dosyć spory problem. Biorąc pod uwagę, iż dążono do obsadzenia większości stanowisk członkami PZPR był to wynik dalece odbiegający od ideału. W związku z tym, w dalszej części wniosków można zapoznać się z następującymi stwierdzeniami: „zasilić te Wydziały (Cywilne) młodą kadrą sędziowską – członkami PZPR; rozważyć w jak najkrótszym czasie sprawę przeniesienia na emeryturę starczą tych sędziów, którzy uzyskali warunki emerytalne i nie nadają się do pełnienia stanowisk sędziowskich; przenieść bezzwłocznie na emeryturę tych sędziów, którzy przekroczyli 70 lat”⁵⁷. Są to rzecz jasna tylko przykłady, które jednak doskonale obrazują jakimi metodami posługiwała się monopartia do osiągnięcia zamierzonych celów na płaszczyźnie wymiaru sprawiedliwości. Ocenę w dalszej części uzupełniają szczegółowe informacje dotyczące kariery zawodowej, życia prywatnego oraz innych kwestii związanych z pracą i życiem poddanych ocenie pracowników kadry kierowniczej. Pochylając się jeszcze nad wykształceniem pracowników można dojść do wniosków, że są oni wykształceni i przygotowani do pracy, którą wykonują. Kryterium stawiającym ich w złym świetle było zbyt słabe „zamiłowanie” i współpraca z PZPR.

Nie inaczej wyglądał cały szereg prac związanych z kontrolą kadry pracowniczey w wymiarze sprawiedliwości. W planach pracy Wydziału, można zaobserwować, iż podobne działania Wydziału Administracyjnego na płaszczyźnie sądownictwa (rzecz jasna różniące się w swojej formie i treści), organizowano 2 lub 3 razy w roku. Częstotliwość prac wiązała się najczęściej z codziennymi problemami w funkcjonowaniu poszczególnych jednostek sądów powiatowych czy wojewódzkich. Za przykład może posłużyć ocena, która miała miejsce w roku 1959, dotycząca pracy partyjnej i sytuacji kadrowej w wymiarze sprawiedliwości i MO.

⁵² APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Ocena kierowniczej kadry Sądu Wojewódzkiego i Prokuratury Wojewódzkiej oraz sędziów z V Wydziału Karno-Rewizyjnego Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 186.

⁵³ Instruktor Wydziału Administracyjnego KW PZPR, starszy instruktor Inspektoratu Kadr KW PZPR, I Sekretarz POP przy Sądzie Wojewódzkim, I Sekretarz POP przy Prokuraturze Wojewódzkim. Zob. APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Ocena kierowniczej kadry Sądu Wojewódzkiego i Prokuratury Wojewódzkiej oraz sędziów z V Wydziału Karno-Rewizyjnego Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 186.

⁵⁴ W tym: 4 wiceprezesów, 3 przewodniczących oraz 8 sędziów.

⁵⁵ Przebieg pracy zawodowej; wykształcenie; wiek; pochodzenie społeczne; przynależność partyjną; staż pracy; znajomość przepisów niezbędnych do prawidłowego sprawowania urzędu sędziego i prokuratorskiego; poziom orzecznictwa, zdolności organizacyjne; dokładność i wydajność w pracy; stosunek do interesantów, zwierzchników i podwładnych; tzw. postawę moralno-polityczną. Zob. APL, KW PZPR, sygn. 3150, Protokoły posiedzeń wydziału 1949–63, Ocena kierowniczej kadry Sądu Wojewódzkiego i Prokuratury Wojewódzkiej oraz sędziów z V Wydziału Karno-Rewizyjnego Sądu Wojewódzkiego w Lublinie, k. 186–188.

⁵⁶ *Ibidem*, k. 188.

⁵⁷ *Ibidem*, k. 212.

W tym przypadku komisja składająca się z instruktorów pracujących w Wydziale Administracyjnym zebrała i przeanalizowała informacje dotyczące wszystkich sędziów, (nie tylko kadry kierowniczej jak w wcześniej zaprezentowanym przykładzie), pracujących w Sądzie Wojewódzkim oraz w Sądach Powiatowych. W wyniku tego dokonano analizy składu sędziów w województwie. Mamy do czynienia z całościowym i bardziej ogólnym zestawieniem, ponieważ nie znajdują się w dokumentach kwestionariusze z konkretnymi pytaniami i ocenami indywidualnymi poszczególnych pracowników, jak miało to miejsce przy ocenie kadry kierowniczej. Przeważają tutaj dane liczbowe na temat ilości sędziów zatrudnionych w Sądzie Wojewódzkim i Sądach Powiatowych, pracy POP jak również wiek i staż pracowników⁵⁸. Instruktorzy z Wydziału sporą część oceny poświęcili pracy sądów na płaszczyźnie tzw. rozwijania organizacji partyjnych. Ich zdaniem „słabością jest brak oddziaływania partyjnych organizacji na sędziów bezpartyjnych, o czym świadczy fakt, że w sądach zrost liczby członków nastąpił jedynie przez działania zewnętrzne”⁵⁹. Kolejny raz wyraźnie widać jak duży nacisk PZPR kładła na rozbudowę kadr poprzez prace POP, gdzie mogła odbywać się tzw. rozbudowa wewnętrzna kadry pracowniczej. Godne podkreślenia jest również omawianie przez instruktorów ilości rozpraw sądowych oraz zapadających wyroków. W tej części oceny w największym stopniu skupiono się na „dość niskim wymiarze kar w sprawach”⁶⁰. Zbyt niskie kary zdaniem pracowników Wydziału Administracyjnego brały się przede wszystkim z następujących przyczyn „w sądach powiatowych ok. 60% spraw są to oskarżenia publicznego. Z pośród natomiast spraw z oskarżenia publicznego jest znaczny odsetek spraw o drobne występki a nawet o wykroczenia, podobnie, jeśli chodzi o przestępstwa gospodarcze”⁶¹, oraz wnioskowanie o łagodzenie wyroków przez ławników sądowych.

Kolejnym elementem wywierania wpływu na pracę sądownictwa w województwie Lubelskim poprzez Wydział Administracyjny KW PZPR było ocenianie pracy Społecznych Sądów Robotniczych. W skład komisji oceniającej weszło 3 pracowników Wydziału, a oceniono: „działalność Społecznych Sądów Robotniczych przy Zakładach Mięsnych w Lublinie, Wytwórni Sprzętu Komunikacyjnego w Świdniku oraz Kraśnickiej Fabryce WYROBÓW Metalowych”⁶² w okresie od stycznia do czerwca 1964 roku. Warto zwrócić uwagę na istotny fakt samego powstania Społecznych Sądów Robotniczych. W myśl ustawy z dnia 30 marca 1965 r o sądach społecznych, w artykule 1 czytamy „powołane z inicjatywy środowiska

⁵⁸ Według danych zamieszczonych z 1959 roku: na 42 etaty w Sądzie Wojewódzkim zatrudnionych było 39 sędziów natomiast w Sądach Powiatowych pracowało ich 90 na 93 etaty. Z czego na szczeblu wojewódzkim członkami Partii było 8 osób a na szczeblu powiatowym 22 członków. POP funkcjonuje przy Sądzie Wojewódzkim, do którego przynależą również członkowie z Sądu Powiatowego w Lublinie. Natomiast na terenie województwa POP przy Sądach Powiatowych funkcjonują razem z Prokuraturami Powiatowymi. Zob. APL, KW PZPR, sygn. 3158, Analizy i oceny 1959–60, Ocena pracy partyjnej i sytuacji kadrowej w organach MO, Prokuraturze i Sądownictwie rok 1959, k. 180–183.

⁵⁹ APL, KW PZPR, sygn. 3158, Analizy i oceny 1959–60, Ocena pracy partyjnej i sytuacji kadrowej w organach MO, Prokuraturze i Sądownictwie rok 1959, k. 181.

⁶⁰ *Ibidem*, k. 187.

⁶¹ *Ibidem*, k. 189.

⁶² APL, KW PZPR, sygn. 3151, Protokoły posiedzeń wydziału 1964–71, Informacja o działalności Społecznych Sądów Robotniczych w Lublinie, Świdniku i Kraśniku za okres od stycznia do kwietnia 1967 r., k. 31.

sądy społeczne w postaci sądów społecznych w zakładach pracy oraz społecznych komisji pojednawczych w miastach, osiedlach i wsiach korzystają z pomocy organów Państwa” oraz w artykule 20 „Istniejące dotychczas sądy społeczne stają się sądami społecznymi w rozumieniu niniejszej ustawy”⁶³. Ustawa powoływała do życia przykładowe sądy, które miały zajmować się uchybieniami i przewinieniami pracowników. Pierwszy Sąd Robotniczy przy Zakładach Mięsnych w Lublinie, został powołany na zebraniu wszystkich wydziałów tychże zakładów, gdzie wybrano przewodniczącego oraz 8 sędziów i 3 zastępców. Pierwsze „szkolenie sędziów odbyło się dopiero w drugiej połowie stycznia 1964 roku. Przeszkoleniem zostali objęci wszyscy sędziowie wraz z przewodniczącym, który jest jednocześnie ławnikiem Sądu Powiatowego w Lublinie”⁶⁴. Od momentu powołania sądu aż do wyżej wspomnianego szkolenia nie odbywała się jakakolwiek działalność spowodowana brakiem wyszkolonej kadry pracowników. Sąd Robotniczy przy WSK w Świdniku powstał z inicjatywy władz partyjnych na jesieni 1962, na pierwszym spotkaniu „dokonano wyboru 12 sędziów Społecznego Sądu Robotniczego”⁶⁵. W styczniu 1964 podczas pierwszego posiedzenia organizacyjnego wybrano przewodniczącego sądu. W Kraśnickiej Fabryce Wyrobów Metalowych sąd powstał pod koniec 1963 roku, na przewodniczącego został wybrany „ławnik Sądu Powiatowego w Kraśniku, przewodniczący Zakładowej Komisji Rozjemczej”⁶⁶. W porównaniu do analizy pracowników sądów powiatowych i wojewódzkich, analiza Społecznych Sądów Pracowniczych wygląda bardzo skromnie. Brak tutaj informacji na temat kadry, przebiegu spraw jak również podsumowania ogólnego z działalności poszczególnych sądów. Tym niemniej jest to ciekawy kierunek w kontekście badania zależności i wpływu jakie miał Wydział Administracyjny na sądownictwo⁶⁷.

Wydział Administracyjny KW PZPR wywierał również nacisk na sądownictwo poprzez ocenę działalności POP, które funkcjonowały w sądach na terenie całego województwa. W celu kontroli oraz oceny podstawowych organizacji partyjnych w terenowych jednostkach, Wydział Administracyjny KW PZPR zorganizował szeroko zakrojoną akcję, do której wykorzystał tzw. aktywy wojewódzki⁶⁸. Po zebraniu i przeanalizowaniu materiałów można spróbować zarysować strukturę tego jak wyglądała praca partyjna na najniższym szczeblu. Z danych zgromadzonych wynika, że w 1970 roku działały samodzielne organizacje przy „Sądzie Powiatowym w Lublinie i Chełmie Lubelskim, [...] natomiast przy Sądzie Powiatowym

⁶³ Ustawa z dnia 30 marca 1965 r. o sądach społecznych, „Dz.U.PRL”, 1965, nr 13, poz. 92.

⁶⁴ APL, KW PZPR, sygn. 3151, Protokoły posiedzeń wydziału 1964–71, Informacja o działalności Społecznych Sądów Robotniczych w Lublinie, Kraśniku i Świdniku, k. 31.

⁶⁵ *Ibidem*, k. 33.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 34.

⁶⁷ Rzecz jasna Społeczne Sądy Pracownicze nie mogą być traktowane na równi z sądami dla przykładu powiatowymi czy wojewódzkimi, chociażby ze względu na odmienności w ustawach, które je powoływały, jak i diametralnie różniące się od siebie sprawy, które były rozpatrywane. Niemniej jednak interesujący mnie sam proces wpływu na pracę sądu jako jednostki oraz jego pracowników, niejako obliuguje mnie do tego, aby wzmianka, nawet w tak mało rozbudowanej formie pojawiła się w artykule. Więcej na temat Sądów Społecznych patrz: Ustawa z dnia 30 marca 1965 o sądach społecznych, „Dz.U.PRL”, 1965, nr 13, poz. 92.

⁶⁸ Formalnie wybierani członkowie Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na wszystkich szczeblach z danego zakładu pracy czy jednostki administracyjnej, w tym przypadku z terenu województwa.

w Janowie Lub. Opolu Lub. i Parczewie nie powołano POP⁶⁹. Problem powołania POP przy każdej terenowej jednostce sądu wynikał z następującej przyczyny. nierównomierne rozmieszczenie pracowników należących do POP, wpływało na brak struktur partyjnych przy wszystkich Sądach Powiatowych oraz włączenie członków z sądów i prokuratur do POP przy Komitetach Powiatowych Milicji Obywatelskiej. W celu rozwiązania powstałego problemu Wydział Administracyjny KW wraz z poszczególnymi KP PZPR planował następujące rozwiązanie „W niektórych organizacjach partyjnych ilość członków z prokuratury i sądów stwarza możliwości powołania odrębnych POP”. Poruszona została również częstotliwość zebrań w poszczególnych jednostkach. Dla „optymalnej” pracy podstawowa organizacja partyjna powinna spotykać się raz w miesiącu. Jednak nie wszędzie spełniono te wymogi np. „W 7 POP zebrania odbywały się z naruszeniem postanowień statutu, w Biłgoraju zorganizowano w 1969 r. 7 zebrań, a w 1970 r. tylko 5 zebrań. W Chełmie Lubelskim zarówno w 1969 i 1970 r. odbyło się po 8 zebrań⁷⁰. Wśród negatywnych informacji zawartych w ocenie oprócz ilości spotkań w POP pojawia się również krytyka problematyki pracy partyjnej. Między innymi instruktorzy z Wydziału Administracyjnego skupiali się na nieodpowiednim doborze zagadnień odnoszących się do pracy zawodowej w sądach, dla przykładu „w Kraśniku i Lubartowie sprawom zawodowym związanych z sądami nie poświęcono żadnego zebrania problemowego⁷¹. Wśród wniosków znalazły się również informacje na temat niedostatecznej ilości sporządzonych notatek z posiedzeń oraz braku przydzielenia zadań dla poszczególnych członków POP⁷². Z ciekawszych zaleceń podsumowujących można przytoczyć: „wzbogacenie problematyki zebrań; objęcie szkoleniem partyjnym wszystkich członków POP; częstsze omawianie na zebraniach zaleceń instancji partyjnych; podjęcie starań dla zwiększenia stopnia upartyjnięcia w sądach⁷³. To tylko kilka przykładowych poleceń przekazanych do władz w KW PZPR. Widać w powyższym jak ważne dla partii było sądownictwo, nie tylko z punktu widzenia całościowego poprzez kontrolowanie kadry kierowniczej w jednostkach sądów powiatowych i wojewódzkich. Nie mniej ważna była praca na najniższym szczeblu instytucji partyjnej – w podstawowych organizacjach partyjnych. Uzyskanie i utrzymywanie dobrych wyników pracy w POP z punktu widzenia monopartii było wręcz kluczowe do utrzymania odpowiednio wysokiego współczynnika upartyjnięcia kadr partyjnych.

Warto podkreślić, że wszystkie wymienione powyżej przypadki ingerowania przez Wydział Administracyjny KW PZPR w sądownictwo na terenie województwa były w sposób precyzyjny nakreślone i ukierunkowane ogólnie przez KC PZPR między innymi poprzez uchwały Sekretariatu KC, dla przykładu jedna z nich z roku 1960: „Komitety Wojewódzkie i Powiatowe winny systematycznie analizować pracę prokuratury, sądów i MO, podstawę tego aparatu, działalność

⁶⁹ APL, KW PZPR, sygn. 3171, Informacje ogólne 1970–71, Informacja o pracy podstawowych organizacji partyjnych w terenowych jednostkach sądu i prokuratury, k. 52 i n.

⁷⁰ *Ibidem*, k. 54.

⁷¹ *Ibidem*, k. 56.

⁷² *Ibidem*, k. 56 i n.

⁷³ *Ibidem*, k. 60 i n.

członków partii w sądownictwie, prokuraturze i MO, bliżej poznać skład tej kadry i otaczać je opieką polityczną⁷⁴. Jednym z podstawowych działań w sferze pracy z członkami partii było dbanie o poprawny rozwój „polityczno-moralny” co rzecz jasna w założeniu przejawiać się miało niemal absolutną kontrolą nad wszystkimi aspektami życia publicznego i prywatnego pracowników sądownictwa na terenie województwa.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W LUBLINIE

Zespół KW PZPR w Lublinie 1948–1975; Seria Wydział Administracyjny; sygnatury: 3142 – 3144, 3150, 3151, 3158, 3159, 3171

AKTY PRAWNE

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 13.7.1965 r. w sprawie zakresu działania i zadań rady ławniczej, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 1965, nr 34, poz. 221.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 1956 r. o amnestii, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 1956, nr 11, poz. 57.

Ustawa z dnia 17.02.1960 r. o zmianie prawa o sądach ubezpieczeń społecznych, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 1960, nr 11, poz. 70.

Ustawa z dnia 02.12.1960 r. o ławnikach ludowych w sądach powszechnych, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 1960, nr 54, poz. 309.

Ustawa z dnia 30 marca 1965 o sądach społecznych, „Dziennik Ustaw Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej”, 1965, nr 13, poz. 92.

OPRACOWANIA MONOGRAFICZNE

Lityński A., *Historia prawa Polski Ludowej*, Warszawa 2013.

Łukasiewicz., *Wojskowy Sąd Rejonowy w Olsztynie 1946–1955. Szkice do monografii*, Olsztyn 2000.

Maksimiuk D., *Rok 1956 w Polsce. Sądy, prokuratury, prawo karne*, Białystok 2016.

Zawadka K., *Komitet Wojewódzki PZPR w Lublinie 1948 – 1956. Struktura – ludzie – mechanizm funkcjonowania*, Lublin 2014.

ARTYKUŁY NAUKOWE

Janowski W., *Organizacja, kancelaria i zawartość akt Wydziału Administracyjnego KC PZPR (1948–1990)*, „Teki Archiwalne” 2000, t. 5(27).

Jankowski W., *Ustrój władz, zadania i struktura aparatu wykonawczego KC PZPR w latach 1948–1990 (zarys problematyki)*. Część 1, „Teki Archiwalne” 1996, t. 1(23).

Madej K., *Egzekutor czy strateg? Rola wydziałów administracyjnych KC i KW PZPR w państwowym wymiarze sprawiedliwości w latach 1956–1970. Ustalenia rekonesansu archiwalnego*, [w:] *Więcej niż partia. PZPR a polityka, gospodarka i społeczeństwo 1948–1990*, red. A. Dziuba, B. Tracz, Katowice-Warszawa, 2017.

Madej K., *Prawo i wymiar sprawiedliwości PRL wobec przestępczości gospodarczej (1956–1970)*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej” 2006, nr 10.

Maksimiuk, D. *Problem rehabilitacji w latach 1956–1957*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2009, t. 8.

Maksimiuk, D. *Z działalności Komisji KC PZPR ds. Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego w 1957 r. Przyczynek do badań nad wpływem PZPR na wymiar sprawiedliwości*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2015, t. 14, z. 2.

⁷⁴ APL, KW PZPR, sygn. 3142, Uchwały Sekretariatu KC 1960, Uchwała Sekretariatu KC PZPR o wysoki poziom moralno-polityczny aparatu sądownictwa i prokuratury, k. 250.

Influence of the Administrative Department of the Provincial Committee of the Polish United Workers' Party on the justice system in 1956–1975. Selected problems

The main assumption of the article is to present how the Voivodship committee Polish United Workers' Party through the Administrative Department influenced the activity and controlled the broadly understood judicial authority. The prosecutor and courts of PZPR were very often a priority. The Central Committee provided the local authorities with strict guidelines on how to supervise and control justice. Administrative Department dealt with matters of the judiciary and the prosecutor's office. The instructors working in this department often evaluated and analyzed the staff of judges and prosecutors, strongly interfering in the composition of the courts and prosecutors in the voivodeship.

Keywords: PZPR, monoparty, communism, KW PZPR, Proviencial Committee, Administrative Department, justice system, judicial authority